

1. Acemoglu D., Johnson S., Robinson J.A. The Colonial Origins of Comparative Development: An Empirical Investigation. *American Economic Review*. 2001. Vol. 91, no. 5. P. 1369–1401.
2. Cohen D. Three Lectures on Post-Industrial Society. Cambridge, MA: The MIT Press, 2009. 119 p.
3. Halapsis A., Halapsis A. From monarchy to republic: King's power and public affair in ancient Kome. *Philosophy, Economics and Law Review*. 2021. Vol., no. 1. P. 5–17.
4. Hoffman P.T. Why Did Europe Conquer the World? Princeton, NJ: Princeton University Press, 2015. pp. 2–3.
5. Maddison A. The World Economy: Historical Statistics. Paris: OECD, 2003. 276 p.

Володимир ШАБЛИСТИЙ

завідувач кафедри

кримінально-правових дисциплін

Дніпропетровського державного

університет внутрішніх справ

(м. Дніпро, Україна),

доктор юридичних наук, професор

**ПРАВА ПОТЕРПІЛИХ ВІД КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ**

КПК України 2012 року у ч. 1 ст. 55 встановлено, що потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; у ч. 2 ст. 55 – права та обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого [1].

Правовий статус потерпілого від злочину, його права та обов'язки чітко передбачені кримінальним процесуальним правом. Матеріальному кримінальному праву притаманне виділення двох учасників кримінальних відносин, які наділені відповідними правами та обов'язками, – це держава, в особі уповноважених на те органів, та особа, яка вчинила злочин. Потерпілий від злочину не є суб'єктом кримінально-правових відносин, оскільки він не здатен впливати на кримінальну відповідальність. Тобто у потерпілого від злочину немає кримінально-правових прав та обов'язків стосовно кримінальної відповідальності [2, с. 131].

Взагалі стан наукової розробленості питання потерпілого в кримінальному праві характеризується монографічними дослідження Т. Присяжнюк [3], М. Сенаторова [4], колективного дослідження під

керівництвом Ю. Бауліна та В. Борисова [5] і роботи А. Музики та Є. Лашука [6], хоча в останній основну увагу приділено предмету злочину; С. Абламський на основі КПК України 2012 року дослідив питання захисту прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні [7]. Інші вчені лише фрагментарно звертали свою увагу як на потерпілого від злочину загалом, так й потерпілого від окремих злочинів, оскільки він є самостійною ознакою об'єкта злочину. Також варто пам'ятати про кримінологічні дослідження жертв злочинів, проведені В. Туляковим [8].

Навіть у кандидатській дисертації Н.Ладанівської 2021 року «Потерпілий від кримінального правопорушення у кримінальному праві України» [9] питанню потерпілого як самостійного учасника кримінально-правових відносин не приділено уваги.

При активній розробці зараз нового КК України, з урахуванням діаметрально протилежних думок, на жаль, розробники проекту КК України не бачать потерпілого самостійним учасником кримінально-правових відносин на рівні із державою та злочинцем.

Наприклад, при звільненні від кримінальної відповідальності на підставі дійового каяття, потерпілий реально впливає на кримінальну відповідальність, а чи є він тут учасником кримінально-правових відносин? Звичайно, що є.

Разом із тим, лише представник науки кримінального процесу у 2015 році констатував дуже неприємний факт – вказані вчені не досліджували потерпілого з точки зору закріплення у КК України положень про відшкодування завданої злочином шкоди, про визнання потерпілого суб'єктом кримінально-правових відносин, що мало б стати подальшою відправною точкою перебудови не лише кримінального, але й кримінального процесуального законодавства [10, с. 173].

Навіть поверхове ознайомлення із правовим статусом потерпілого від кримінального правопорушення за КПК України показало, що його законодавчо визначені права «переважають» обов'язки в десять разів. Якщо точніше, обов'язків лише три, а прав понад тридцять. Аналогічний правовий статус за кількісними показниками має і підозрюваний, проте нас цікавить їх якісне наповнення.

Мова йде про п. 2 ч. 1 ст. 57 КПК України, у якій закріплено обов'язок потерпілого не перешкоджати встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення, тоді, як у ч. 7 ст. 42 КПК України аналогічний обов'язок підозрюваного відсутній. Лише у ст. 177 КПК України «Мета і підстави застосування запобіжних заходів» ведеться мова про запобігання різним спробам перешкоджання встановленню обставин вчинення кримінального правопорушення.

У ч. 8 ст. 42 КПК України закріплено положення, відповідно до якого підозрюваному, обвинуваченому вручається пам'ятка про його процесуальні права та обов'язки, у якій відсутня вказівка на заборону, наприклад,

заякування свідків. Одразу стає очевидним необхідність перегляду обов'язків підозрюваного в бік їх збільшення.

Також привертає до себе увагу Глава 9 КПК України «Відшкодування (компенсація) шкоди у кримінальному провадженні, цивільний позов».

Так, у ч. 1 ст. 127 КПК України вказано, що підозрюваний, обвинувачений, а також за його згодою будь-яка інша фізична або юридична особа *має право* (курсив наш – В. Ш.) на будь-якій стадії кримінального провадження відшкодувати шкоду, завдану потерпілому, територіальній громаді, державі внаслідок кримінального правопорушення; у ч. 2 ст. 127 – шкода, завдана кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, може бути стягнута судовим рішенням за результатами розгляду цивільного позову у кримінальному провадженні.

Уже згадана ч. 1 ст. 55 КПК України містить законодавче визначення поняття потерпілого як виключно фізичної чи юридичної особи, тоді як шкоду, заподіяну кримінальним правопорушенням, необхідно відшкодувати і державі, і територіальній громаді.

Отже, права потерпілих від кримінальних правопорушень в сучасній Україні не цікаві дослідникам ні науки кримінального права, ні науки кримінального процесу. Як результат, зараз ми маємо ситуацію, коли на практиці потерпілий є учасником кримінального провадження, права якого відновлюються або відшкодовуються завдані збитки за залишковим принципом, або права підозрюваного не було порушено.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

2. Сохіяян А.С. Закон як джерело кримінального права України: дис. ... кан. юрид. наук: 12.00.08. Х., 2021, 321 с.

3. Присяжнюк Т. І. Потерпілий від злочину : проблеми правого захисту. К.: Центр учбової літератури, 2007. 240 с.

4. Сенаторов М. В. Потерпілий від злочину в кримінальному праві/за наук. ред. д.ю.н., проф., акад. АПрНУ В. І. Борисова. Х.: Право, 2006. 208 с.

5. Потерпілий від злочину (міждисциплінарне правове дослідження) / кол. авторів; за заг. ред. Ю. В. Бауліна, В. І. Борисова. Х.: Кроссрод, 2008. 364 с.

6. Музика А. А., Лащук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. К.: ПАЛИВОДА А. В., 2011. 192 с.

7. Абламський С. Є. Захист прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному провадженні: монографія / За заг. ред. О. О. Юхна. Харків : Панов, 2015. 240 с.

8. Туляков В. А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы): монографія. Одеса: Юридична література, 2000. 336 с.

9. Ладанівська Н.І. Потерпілий від кримінального правопорушення у кримінальному праві України дис. кан. юрид. наук: 12.00.08. Маріуполь, 2021, 231 с.

10. Шаблистий В. В. Безпековий вимір правового статусу потерпілого та підозрюваного у кримінальному провадженні. *Державна політика у сфері захисту прав потерпілих від кримінальних правопорушень в Україні: матеріали «круглого столу», 25 квітня 2013 р.* / редкол.: В. І. Борисов (голов. ред.), Б. М. Головкін (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С. 172–174.